DM MAGAZIN

A latinitás a mai világban

Hazánkban a latin nyelv jelentőségéről, visszaszorult állapotáról vita zajlott le, több ízben is, a sajtóban. A hozzászólók szinte kivétel nélkül fájlalták, hogy az eladási folyamat e téren egyre aggasztóbb. Így többek közt Borzsák István (idézi Kelen András: Élet és Irodalom, 1981. jún. 27-i számában); Hegedűs Géza („nagy hiba volt, hogy megszüntettük a latinoktatást. A latin nem tudása elszakít bennünket az európai műveltség évszázadaitól": Magyar Nemzet, 1981. jún. 26.) Ritoók Zsigmond. Szerinte: „Egyetlen más nyelv sem volt olyan szoros kapcsolatban nemzeti művelődésünkkel, állami életünkkel, mint a latin.". (Magyar Nemzet, 1972. jan. 21.) Vigasztalódjunk talán azzal, amit Steven Müller ír a Christian Science Monitarban: „Nem volt jó eddigi oktatásunk, egyetemeinkről sok kulturális barbár került ki." Vagyis, odaát sem jobb a helyzet. De hát, világszerte belenyugodtak-e a „kiművelt emberfők" abba, hogy a latin nyelvnek és a humán tárgyaknak évről évre csökkenő a becsülete?

Korántsem. Hiszen nálunk is szemtanúi lehetünk annak, hogy a latin visszaszorulásával még jobban hemzsegnek a latin szavak nyelvünkben, amikor is törvényes magyar szavakat szorítanak ki (kreatív, információ, szekció, kooperáció — és hasonlók). Mások latin szavakat, szószerkezeteket idéznek, de azt is roszszul, vagy oda nem illőn. („Doktor utrisque iuris" — utriusque helyett; „Roma locuta, casus finita" — causa helyett.) Tallózásaim könyvében eddig huszonegy esetben szerepelnek az ilyesféle, sajtóban észlelt hibák. Ez azonban csak egy félig-meddig eltűnt jelenség iránti nosztalgia, a tudatos feltámasztási szándék szemlátomást sok helyen jelentkezik Európában — és világszerte. Megkíséreljük most, hogy e jelenségről számot adjunk.

Csaknem fél tucat latin nyelven írt folyóirat fekszik asztalomon. Noha európai kiadványok, találok bennük japán és amerikai szerzőket is. A többség persze európai. Vajon e szerkesztői műhelyekben tudják-e, hogy hosszú évszázadokon keresztül mi sem maradtunk el a latinitás és humanitás útjáról? Hogy egy kassai tudós latinul verselte meg a szigeti veszedelmet (De capto Sygetho Historia — Schaeseus Christianus), hogy a csíksomlyói misztériumokat latinul írták, és hogy ezen a nyelven is kifejezték gondolataikat Madách Sándor (M. Imre nagyapja), Conradi Norbert, Somssich László, Ráday Pál) a „Recrudescunt" szövegének fogalmazója), Rákóczi Ferenc, Pálóczi Horváth Ádám, Csokonai Vitéz Mihály — és még százan és százan? Szalatnai Rezső Batsányi Jánost „a latin nyelven beszélő poézis utolsó európai tekintélyű képviselőjének" tartja.

Magyar nevekre mégis alig bukkanok e folyóiratokban, (G. Érszegi: Latinitás, 1984. jún.; Kiss J. Francisca: MAS, 1985. május). Ez utóbbi is egy Blois nevű városban él Franciaországban.

A magam e téren való működésétől most eltekintek, inkább azokról a folyóiratokról szólok, amelyek a reményteljesen újjáéledő latinitás szellemében látnak napvilágot.

A LATINITAS Rómában, a Vatikánban jelenik meg. Foglalkozik a középkori latinitás ügyével, irodalmi tanulmányokat közöl, legújabban rövid összefoglalót is ad a világ eseményeiről. Közli az évenként megrendezett latin versenyek irodalmi győzteseinek és helyezettjeinek munkáit — a végén pedig könyvbírálatokat ad. Főszerkesztője: Carolus Egger apát.

VITA LATINA. Ez a folyóirat is négyszer jelenik meg évente. Korábban a Sorbonne — egyetemen szerkesztették Párizsban, ma a Jean Moulin egyetemen szerkesztik, Lyonban. Kiadója Théodore Aubanel, Avignonban. Tetszetős kiállítású folyóirat. Minthogy a középiskolák ifjúságára támaszkodik főként, a szerkesztési elvek is eszerint érvényesülnek. Szó esik a latin nyelv tanításának korszerű módszereiről, egy-egy irodalmi kérdésről, de találunk benne meséket, verseket, humort és bírálatokat is. Olykor rejtvény is van benne, sőt, régi dalok szövege és kottája. A tanulmányok egy része francia nyelvű. Munkatársai főleg franciák, de van köztük angol, belga, holland és amerikai is.

VOX LATINA. Nyugatnémetországi latin folyóirat. Évenként négyszer jelenik meg. Igényesen szerkesztett lap. Érdekli az utazás, a régészet, az építő- és festőművészet. Nyelvészeti kérdésekkel is gyakran foglalkozik: különösen a modern technika elnevezéseire keres megfelelő latin szavakat. Egyébként is, a lap alapelve: nincs olyan fogalom, amelyet ne lehetne latinul is kifejezni. Tehát a latin a modern élet és tudomány nemzetközi érintkező nyelve is lehetne. A szerkesztő bizottságban a legmagasabban képzett egyetemi tanárok foglalnak helyet; a szépirodalmi rész munkatársai között lengyelek és olaszok is vannak. A közölt verseket kivétel nélkül az ókori klasszikus minták alapján írták.

M. A. S. Memento audere semper. Ezt a latin nyelvű folyóiratot a dél-franciaországi PAU (Palum) városának líceumában szerkesztik és adják ki — elsősorban a középiskolás fiatalok részére. Életkedv, merészség, bátorság sugárzik minden sorából. Az utóbbi számban például a Pau-beli Barthou líceum diákjai az itáliai Foggia város diákjait vallatták ki helyzetükről, tanulmányaikról, városukról, szórakozásaikról.

Rajzok, mesék, humoros történetek színesítik a lapot, de elmélyülést igénylő történelmi közlemények is vannak benne, például legutóbb az etruszk nép eredetéről, és kultúrájáról. (Diáklevelek, keresztrejtvények, versek, találós kérdések váltakoznak hasábjain — vagyis, friss, eleven ez a lap, ami elsősorban a nagyszerű professzorasszony, Genevieve IMME főszerkesztő érdeme.)

A Földközi-tenger melléki Fontaine de Vaucluse nevű városkában székel a Petrarca-kutatás Nemzetközi Központja. Itt egy négy nyelven (francia, olasz, provánsz és latin) megjelenő lap hagyja el évenként négyszer a sajtót. Helyi jellegű termék, szerkesztője: Antonio Bruni di Fratta. (Sajnos, a múlt évben halálhírét vettem.) A lap címe: LA VOIX DE LA SORGUE.

A legkisebbek részére szerkesztik az olasz Recanatiban az IUVENIS COMMENTARIOLUS című, színes, csupakép lapot. Humor, kalandok, fölsülések, medve- és kutyatörténetek egyvelege az egész, de tetszetősen, lendületesen, hogy a színes képek szuggesztiója révén szerethesse meg a gyermek a fölébe írt latin szót, mondatot.

Nem a teljesség kedvéért, de megemlítjük, hogy a felsoroltakon kívül még a következő latin nyelven írt folyóiratokról tudunk: Musa Latina, Palaestra Latina, Tirones, Viva Camena, Rumor Varius, Silarus, Musa Perennia — és az amerikai: Hermes Americanus.

Ezen felül, a latin nyelv szerelmesei gyakori összejöveteleket is szerveznek Európa-szerte: ez év nyarán például a franciaországi Mandelieu-ban, az ausztriai Tainachban, a jugoszláviai Goricában és a szicíliai Siracusában.

GARAI ISTVÁN

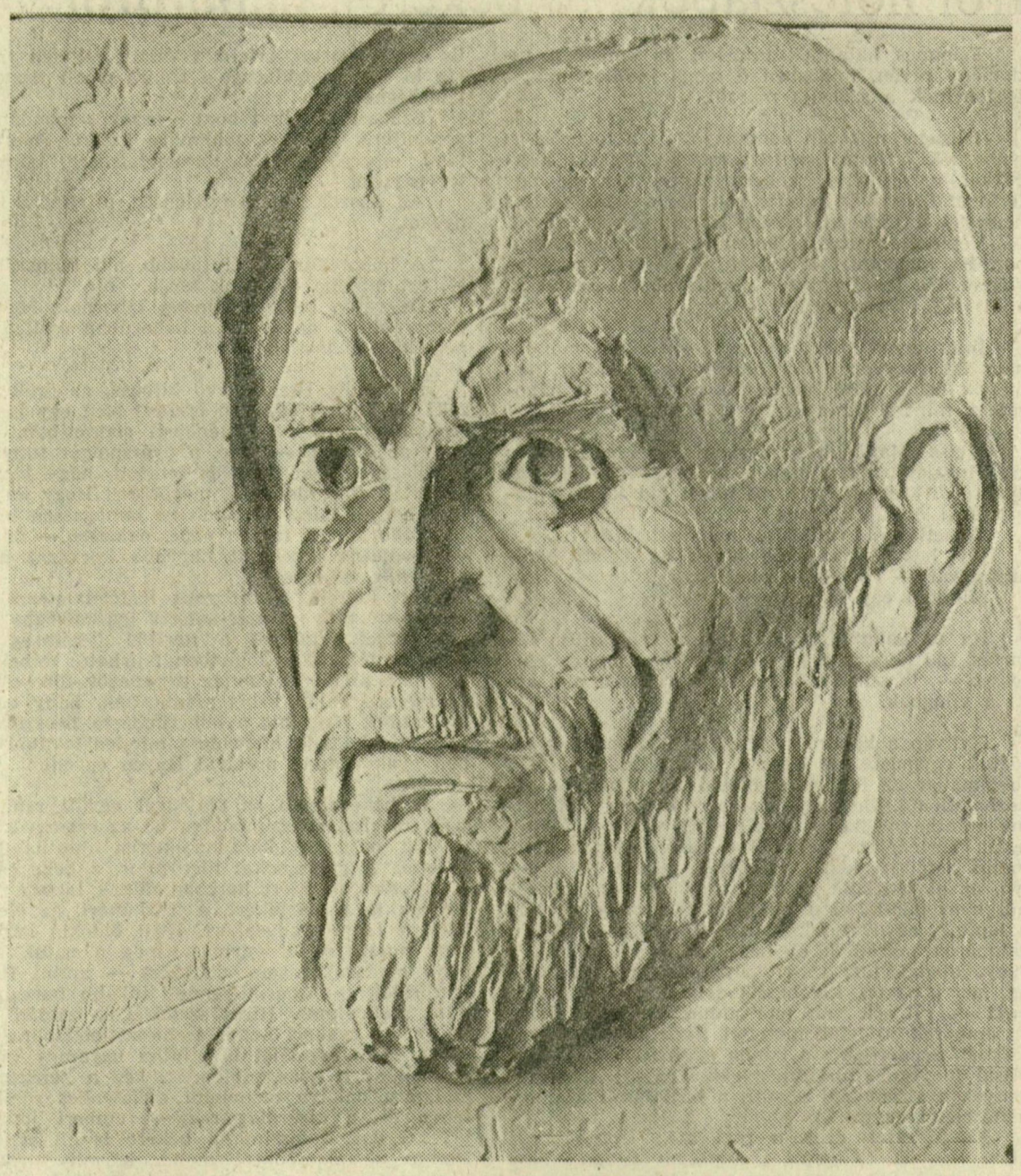

SZATHMÁRY GYÖNGYI: JUHÁSZ GYULA

Hat almafa

Szeretjük az öregeket? Ki így, ki úgy. Talán ők se szeretik magukat. Amire rájuk köszönt a nyugdíj, hol itt fáj, hol ott, járhatják az orvosokat. És az orvosok sokszor mondják: hány éves is a bácsi? Hát akkor mit akar? Legjobb belenyugodnia, hogy telelőfélben van az élet, ilyenkor már fájni szokott a derék, a kéz, a láb, és meszesedni kezdenek az erek. Mit szóljon, aki tizenhárom évvel ezelőtt ment nyugdíjba? Egyetlen panasz nem jön ki a száján. Tavaly még tanított, mert helyettesítő tanítóra mindig szükség van. Közös ismerősünk nevét azonban jó öt percig találgatjuk. Felejtek már, mondja.

Móra talányos helyszínének, a regénybeli Sziromszéknek a szomszédságában járunk. Ahol az út megy, ott volt abban az időben a demarkációs vonal, itt tanyáztak azok, akik a szerbeket vigyázták, itt van a hajdani kör, vagyis a kocsma, ahonnan látni lehetett a tanító kisasszony házát. Föltehetően a templom is az iskola volt. Mi maradt ebből az időből? Egy tábla a falon: „A világháborúban hősi halált halt Csóti János áll. tanító emlékére." Mivel nincs kiírva, hogy melyik világháborúban esett el Csóti János, mindenki tudhatja, csak az első lehetett. Ki gondolt volna akkor rá, hogy lesz második is, sokkal kegyetlenebb, és az állami tanítók is jobban pusztulnak benne. Ebből viszont kiszámítható azonnal, hogy a mostani nevén Zákányszékalsónak nevezett iskola az *öreg* iskola, fiatalabb párja akkor épült, amikor Klebelsberg Kunó vigyázott az oktatásügyeinkre. Úgy fordult a két iskola sorsa, hogy mindkettő megszűnt, csak az utolsó tanító lakik benne, még öregebb bátyjával.

Akár kegynek is fölfoghatná, hogy itt maradhatott, de kései száműzetésnek is. Mi a jó abban, ha minden lépésére visszaemlékezik valamire? Arra például, hogy volt ez nagy iskola is, sok gyerekkel. Azt se bánná, ha eladná a tanács mind a kettőt, ami pénzt kap érte, azt pedig befizetné neki egy kicsike szegedi lakásra, de nem adható el, mert van egy rendelet, amely szerint tíz évig őriznie kell azt az épületet, amelyet végleges bezárása előtt fölújítottak. Még nem telt el a tíz év. *Dér Zoltán* tehát nem mozdulhat, bár lánya is és egyik fia is Szegeden lakik. A másik fia pedig a mohácsi falemezgyár igazgatója.

Panasza van a tanítónak, de nagyon nehezen mondja. Ezen a pályán a töretlen engedelmesség volt mindig a törvény, nem jó azt ország-világ elé tárni, hogy kibabráltak vele. Itt még erős a becsülete a földnek, az egyik szomszéd elkérte tehát a tanácstól az iskolai játékudvart, fölszántotta, és bevetette kukoricával. Föld el nem adható, elvállalta tehát, hogy cserében gondját viseli a megszűnt iskolának. És viselte is, a tőle telhető alapossággal.

Hideg volt az idei tél, az öreg iskola lakásában olyan magas a mennyezet, hogy három artista biztosan egymás nyakába állhatna, befűteni tehát nem lehet. Ráadásul, ajtajai, ablakai szelelnek, ami kis meleg mégis bent maradna, azt a huzat viszi ki. Beköltöztek tehát Szegedre. Az is benne volt a számításban, hogy a tizenvalahány évvel ezelőtt megállapított nyugdíjból ma ekkora lakást nem lehet fűteni. Amíg ők távol voltak, kiadta állítólag a tanács, hogy jön a választás, az iskolát rendbe kell hozni. Leleményes a tanyai nép, régen eltanulta már a városiaktól, hogy a rendcsinálás csak fairtással kezdődhet. Kiszedték a hatalmas juharfát, mert a szövőlepke arra szeret leginkább tojást rakni. Vannak ugyan olyan vélemények, hogy az ilyen fákat meghagyni volna jobb, sőt, ott is szaporítani, ahol eddig nem voltak, mert ha teletojja őket a szövőlepke, csak ezt az egyet kell permetezni. Két nemes hársfát is kimozdítottak helyéből, és hat szép almafát is. A tanító mondja szépnek, és én elhiszem neki akkor is, ha nem emlékszem rájuk. Hogyne lettek volna szépek, amikor ő ültette. Sütheti azóta a déli nap forró kánikula delén az öreg falakat, és még jobban süvölthet a téli szél. Ritkán adódik választás, rendnek muszáj lenni.

Bement a tanácshoz a tanító, és panaszt tett. Előbb kiértek a bent dolgozók, mint ő maga, és kérték a bocsánatot, mondván, hogy nem így gondolták. Azt is megígérték állítólag, hogy a kút fölső gyűrűjének a tetejét is megcsináltatják, mert ha abba belelép valaki, elveszik, és a lábtörőnek nyitva maradt másik gödörről is gondoskodnak. Váratlanul lehetett vége a választásoknak, mert mindez elfelejtődött, csak a szomszéd jelentette be, hogy igényt tart a kiirtott területre, sőt, a kisvasút helyét is hozzácsatolja majd.

Aki már ültetett gyümölcsfát, az tudja csak, milyen érzés, ha ártó kezek kicibálják őket. Nem maradt a két öregnek semmi más, csak a vágyakozás: Gyulára is nagyon jó lenne elmenni, mert nagyon szép kis város, Kőszegre is, mert a környéke majdnem olyan, mint a Mátra, és Gyöngyösre, mert az meg a Mátrában van. El ne felejtsem mondani, hogy állástalan diplomásként, Ózdról jött erre a vidékre, szegedi lányt vett feleségül, tanított a Ruki I.-ben és a Ruki II.-ben, fölnevelte gyermekeit, és a máséit is, rádolgozott a nyugdíjára, több mint tíz évet, úgy, hogy a nyugdíja egy fillérrel se lett több, és amikor már feleségét is eltemette, akkor ilyen ókori jelbeszédekkel hozzák tudomására, hogy rá nincsen szükség, de az a kis föld, amelyen a fák nevelődtek, akármikor jól jönne.

Öt évvel ezelőtt volt utoljára Ózdon, azóta csak levelez az otthoniakkal. Azokkal persze, akik nem mentek még ki a temetőbe, mert régi ismerősei, gyerekkori pajtásai mind ott pihennek már. Az almavirágzás ünnep volt eddig a családban, most már nem az.

HORVÁTH DEZSŐ